

EVROPA PŘED VELKOU VÁLKOU 1914–1918

A NA CESTĚ K NÍ¹

Ivan Šedivý

Vysvětlení „příčin“ Velké války 1914–1918² patří do každé učebnice dějepisu pro základní a střední školy. Zdánlivě bezproblémové kauzální řetězení historických faktů však i v tomto případě nebo přesněji právě na tomto příkladu pěkně ukazuje meze událostní historiografie. V naší úvaze nejprve apriorně, v souladu se současnými historiografickými trendy, odmítneme koncept „Velkých Dějin“ a jako historici nebudeme ani zkoumat „obecné“ příčiny „války“ jako takové. Dále je třeba uvést, že lze stěží nalézt jednoznačný, „objektivní“ řetězec kauzálních příčin této války. Již interpretace příčin notoricky známého historického faktu – smrti, která si 28. června 1914, na srbský národní svátek, *Vidov dan*, našla v ulicích Sarajeva rakousko-uherského následníka trůnu arcivévodu Františka Ferdinanda d'Este a jeho ženu Žofii, rozenou hraběnku Chotkovou – je v literatuře nanejvýš různorodá: šlo o teroristický čin srbských extremistů, nebo o důsledek rakousko-uherské vojenské provokace? Řetězení kauzalit nám tímto způsobem narůstá geometrickou řadou, nehledě již k tomu, že stejně není možné jít proti proudu času libovolně daleko. Je proto výhodnější si historické události (historická fakta) představovat jako jakousi složitou síť, jejíž oka vyplňujeme vlastními interpretacemi, vzájemnou souvislost těchto „globálních šachů“ (M. Petříček) však nejsme většinou schopni určit.³ Můžeme je však – a také tak činíme – analyzovat, strukturovat a konceptualizovat, jakkoliv tímto „osmyslením“ neredukujeme dějiny na jediný Příběh, ale pouze snižujeme počet těch, jež stojí za to vyprávět.

Kořeny Velké války tak mohou být hledány a nalézány v nejrůznějších „nezměnitelných“ danostech (různé teorie o „přirozené“ agresivitě lidstva, představy o cyklickém vývoji dějin, o potřebě „vybití“ přebytečné, například demografické, energie apod.). Historici však ve svých interpretacích většinou kladou důraz na jednu ze tří velkých oblastí: 1) Zahraniční politika a vývoj mezinárodních vztahů. Zvažován je tu především poměr

¹ Jde o přednášku pronesenou v roce 2010 před studenty historie na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Větší část jejího textu je upravenou verzí příslušných pasáží mé knihy *Češi, české země a Velká válka 1914–1918* (dále jen *Češi*). Praha 2001, a čerpá také z přípravné studie k této knize: ŠEDIVÝ, Ivan: *Velká válka 1914–1918 (Pokus o rekapitulaci)* (dále jen *Velká válka*). Český časopis historický, 96, 1998, č. 1, s. 1–25 i z knihy KOLDINSKÁ, Marie – ŠEDIVÝ, I.: *Válka a armáda v českých dějinách. Sociohistorické črty* (dále jen *Válka a armáda*). Praha 2008. Děkuji ředitelce Nakladatelství Lidové noviny RNDr. Evě Pleškové za laskavé svolení text v této podobě publikovat.

² Ve druhé polovině devadesátých let jsme se já a mí kolegové z Historického ústavu Armády ČR snažili reinterpretovat české dějiny vojenství moderní doby v jejich středoevropském a evropském kontextu a také v kontextu soudobého historiografického diskurzu. Jedním z nástrojů tohoto přístupu byl i pojem „Velká válka“ (důvody pro jeho zavedení také v české historiografii i pokus o jeho vymezení jsem vyložil v citovaném článku ŠEDIVÝ, I.: *Velká válka*). Síla středoevropské, respektive domácí historiografické tradice pracující prvořadě s pojmem „první světová válka“ a spatřující – jakkoliv mylně – v pojmu „Velká válka“ jakousi pouhou manýru bez skutečného jasně definovaného obsahu mne ovšem postupně přinutila k jistému stupni rezignace; v současnosti tak užívám oba pojmy v podstatě synonymicky.

³ Viz TŘEŠTÍK, Dušan: *Dějiny ve věku nejistot*. In: *Dějiny ve věku nejistot*. Sborník k příležitosti 70. narozenin Dušana Třeštíka. Uspořádali KLÁPŠTĚ, Jan – PLEŠKOVÁ, Eva – ŽEMLIČKA, Josef. Praha 2003, s. 23–44; VEYNE, Paul: *Jak se píšou dějiny*. Praha 2010, zejm. s. 49–68.

domáci a zahraniční politiky. 2) Oblast ekonomiky a zbrojení, vysvětlující válku jako výslednici hospodářského, respektive hospodářského a politického imperialismu. Klasickou ukázkou nemusí být jen inspirace pracemi V. I. Lenina.⁴ Také v českém prostředí – zejména pro přisouzení hlavního dílu „viny“ na válce Německu – je například stále vlivný interpretační model Fritze Fischera, spatřující hlavní příčinu války v cílevědomé expanzionistické politice ekonomicko-militaristického komplexu císařského Německa.⁵ 3) Civilizační a duchovní klima společnosti. Hlavní linie výkladu zde nejčastěji válku líčí jako logické vyústění civilizační a morální krize lidstva. Americký psycholog Eric J. Leed například hovořil o touze po „úniku z moderny“.⁶

1. Mezinárodní politika, diplomacie

Na rozdíl o druhé světové války není na první pohled příliš jasné, zda první světová válka „vypukla“ nebo byla „rozpoutána“. Renomovaný rakouský historik Manfred Rauchensteiner přišel s kompromisním stanoviskem, když napsal, že válka byla stejně tak rozpoutána, jako vypukla.⁷ Jay M. Winter rozdělil stanoviska historiků k otázce mezinárodně politických příčin války na tři skupiny: a) Směr zdůrazňující *primát německé viny* na válce; jeho hlavní guru Fritz Fischer a následovníci vyšli z teze, že Německo válku dlouhodobě připravovalo. b) *Teorie propočteného rizika*, která v podstatě tvrdí, že situace se hlavním aktérům, zejména Německu a Rakousko-Uhersku, vymkla z rukou. Tím se myslí selhání diplomacie, zejména německé, mizerný kalkul s britskou neutralitou, nereálné představy vojenských špiček. Zejména se poukazuje na to, že diplomaté se dostali do vleku vojenské byrokracie. c) *Kolektivní vina*. „Třeba vidět džungli vcelku, a ne pouze jednu z jejích šelem“, poznamenal na adresu F. Fischera Golo Mann.⁸ Specifické varianty nabídl například kniha Aleše Skřivana, obhajující německou politiku a zdůrazňující naproti tomu aktivní podíl Rakousko-Uherska, či naopak práce Nialla Fergusona upozorňující na nezanedbatelný díl zodpovědnosti Velké Británie.⁹

Systém mezinárodních vztahů nastolený po roce 1648 otevřel mezinárodní politiku novým principům, jež v mnohém přežily až do 20. století: evropské státy pokládaly za klíčové vzájemné respektování hranic; v narušení této zásady pak viděly hrozbu pro zachování rovnováhy celého systému; uvnitř hranic jednotlivých států, tj. na jejich území, pak měla existovat neomezená suverenity.

⁴ LENIN, Vladimír Iljič: *Imperialismus jako nejvyšší stádium kapitalismu*. In: Týž: Vybrané spisy I. Praha 1951, s. 738–833.

⁵ FISCHER, F.: *Griff nach Weltmacht*. Düsseldorf 1964; Týž: *Krieg der Illusionen. Deutsche Politik von 1911 bis 1914*. Düsseldorf 1964. Srovnaj zřetelné sympatie u: PEŠEK, Jiří: *Spor o knihu Fritze Fischera Der Griff nach der Weltmacht a jeho česká recepce*. In: O dějinách a politice. Janu Křenovi k sedmdesátinám. Uspořádali PEŠEK, Jiří – TŮMA, Oldřich. Ústí nad Labem 2001, s. 163–190. Praktická recepce například PROKŠ, Petr: *První světová válka a velmocenské plány císařského Německa (1914–1918)*. In: Fragmenty dějin. Sborník prací k šedesátinám Jana Gebharta. Praha 2006, s. 53–72.

⁶ LEDD, J. Eric: *No Man's Land. Combat and Identity in World War I*. Cambridge – London – New York – Melbourne 1979, s. 39an.

⁷ RAUCHENSTEINER, Manfred: *Der Tod des Doppeladlers. Österreich-Ungarn und der Erste Weltkrieg*. Graz – Wien – Köln 1993, s. 15.

⁸ Citováno dle LOEWENSTEIN, Bedřich: *O nacionalismu a revolucích*. Praha 1991, s. 53.

⁹ SKŘIVAN, Aleš: *Císařská politika. Rakousko-Uhersko a Německo v evropské politice v letech 1906–1914*. Praha 1996; FERGUSON, Niall: *Nešťastná válka*. Praha 2004.

Devatenácté a dvacáté století bývají označovány za zlatý věk diplomacie. Vídeňský kongres (1815) stvořil nový mezinárodní systém „pentarchie“ (Velká Británie, Francie, Prusko, Rakousko, Rusko). Jedním z jeho hlavních architektů byl rakouský kancléř kníže Metternich. S trochou nadsázky můžeme říci, že to byl první stabilní a dlouhodobě fungující systém kolektivní bezpečnosti v Evropě. Pracoval na principu „rovnováhy sil“ a vydržel téměř padesát let. Během krymské války (1853–1856) pak definitivně zanikl. Habsburská monarchie však již neměla dostatek sil, aby toho dokázala využít k upevnění svého postavení v Evropě, zejména ve střední Evropě, v duchu odkazu Schwarzenbergovy koncepce „sedmdesátimilionové říše“. Již záhy se naopak ukázala slabost této střeoevropské říše, která nedokázala čelit italskému a německému národně sjednocovacímu úsilí (války 1859 se Sardinským královstvím a Francií, 1864 s Dánskem, 1866 s Pruskem a Itálií). Vítězstvím maloněmecké, pruské varianty sjednocení Německa (1871) velmocenská pozice monarchie v Evropě silně utrpěla a na evropském nebi se objevila nová hvězda první velikosti: sjednocené Německo. Je ostatně příznačné, že mezinárodní kongres, jenž měl řešit spleť balkánskou otázku, již neproběhl ve Vídni, nýbrž v Berlíně (1878). „Koncert velmocí“ skončil a jeho místo zaujal systém dvou pevných velmocenských bloků.¹⁰

Tajná smlouva, kterou 7. října 1879 podepsali rakousko-uherský ministr zahraničí hrabě Andrassy a německý vyslanec kníže Reuss a v níž si oba státy slíbily vojenskou pomoc pro případ napadení Ruskem a v době napadení jiným státem (Francie!) měla druhá ze zúčastněných stran zůstat neutrální, znamenala vážný předěl v mocenském rozložení sil. Teprve s odstupem času se ovšem ukázalo, jak zásadní modifikaci systému mezinárodních vztahů nová aliance, Dvojspolek, zahájila. Dalším krokem na této cestě byl vznik Trojspolku, vyrostlého ze spojenecké smlouvy mezi Rakousko-Uherskem, Německem a Itálií, podepsané 20. května 1882. Zatímco pouta s Itálií se v dalších letech stále více rozvolňovala, přitahovalo německo-rakousko-uherské spojení nové satelity, Turecko v první řadě. Rakousko-Uhersko těmito smlouvami definitivně rezignovalo na Metternichovu a Schwarzenbergovu vizi vůdčí síly v Německu i na Apeninském poloostrově a své velmocenské zájmy začalo uplatňovat v novém směru, na Balkán. Základy druhého velmocenského bloku, Dohody, byly oproti Trojspolku položeny s jistým zpožděním. Dne 8. dubna 1904 podepsala Velká Británie s Francií „srdečnou dohodu“ o dělbě sfér vlivu, obdobnou smlouvu uzavřela Velká Británie 31. srpna 1907 s Ruskem a strategickou konkretizaci tohoto sblížení znamenaly rusko-britské a francouzsko-britské dohody z roku 1912.

Gravitační jádra obou nových uskupení, Německo (Trojspolek) a Francie s Anglií (Dohoda) byla tak silná, že evropské politice dominovala až do druhé světové války. Navzdory občasným fluktuacím menších států, k nimž mezi oběma bloky, zejména po vypuknutí války, docházelo (Itálie 1914 neutrální, 1915 vstup do války na straně Dohody; Rumunsko 1916 do války ve prospěch Dohody, Bulharsko 1915 jako spojenec Ústředních mocností), se v mezinárodní politice začal oproti dynamickému principu „balance of power“, prosazovat spíše statický model „mezinárodně politického dogmatismu“. V praxi to znamenalo, že síť tajných mezinárodních smluv i neoficiálních závazků, jimiž byli členové aliance spojeni, omezovala nakonec, aniž by si toho byli většinou vědomi, možnost jejich vlastní volby a svobodu jednání natolik, že podstoupili rizika, jejichž důsledky nebyly předem zřejmé. Nemalou roli také sehrálo, že vzájemné závazky nejednou byly, a to i v těch nejdůležitějších

¹⁰ Přetištěno dle: KOLDINSKÁ, M. – ŠEDIVÝ, I.: *Válka a armáda*, s. 38.

sférách, nestandardně formulovány. Například vojenská spolupráce Německa a Rakousko-Uherska byla v zásadě založena na osobních ujednáních mezi náčelníky obou generálních štábů, Franzem Conradem von Hötzendorf a Helmuthem Moltkem mladším, z roku 1909. „Míním, že nástup Rakouska v Srbsku může vyvolat eventuální aktivní zákrok Ruska... To by pro Německo byl casus foederis. Základem takové nastávající společné akce by také mělo být, – podle sdělení Vaší Excelence –, že Rakousko může ve východní Haliči shromáždit proti Rusku prozatím toliko 30 divizí“, psal Conrad Moltkemu.¹¹

Malý příklad, v jaké paradoxy ústila „logika“ mocenských bloků: Jedinou válkou, jejíž rozpoutání se mohlo z rakousko-uherského pohledu zdát smysluplné, byla „trestná výprava“ proti Srbsku. K té však monarchie potřebovala mít krytá záda Německem proti pravděpodobnému vojenskému zásahu Ruska. Německo vidělo problém přesně opačně: jeho spojenec měl posloužit jako dočasná bariéra proti „ruskému parnímu válci“, než říše v bleskovém tažení zvítězí na západní frontě, a na východ poslalo jen nejnutnější minimum patnácti divizí. Německo navíc uchopilo podaný prst s celou rukou a v srpnu 1914 již těžké škodovacké 30,5 cm moždíře bušily do krytů belgických opevnění. V konečných důsledcích mnohdy iracionální povahu tohoto řetězce závazků, slibů a akcí vystihují asi nejlépe nechápavá slova, která adresoval ministr zahraničí Leopold hrabě Berchtold odjíždějícímu britskému vyslanci ve Vídni, Morici de Bunsenovi: „Zdá se mi absurdní, že tak dobří přátelé, jako Anglie a Rakousko, jsou ve válce.“ Ani Německo ovšem nemělo příliš volné ruce: pokud by v kritických okamžicích po atentátu svého spojence nepodpořilo, hrozila mu téměř úplná mezinárodní izolace. V plné míře se projevila „osudová vzájemná závislost“ obou států. Strach z rozpadu koalic byl za války jednou z největších překážek, jak ukázal také italský případ, které bránily dosažení rozumných kompromisů.¹²

2. Hospodářské soutěžení a zbrojení

Je zřejmě přehnané spatřovat v imperiálním soupeření velmocí ve světě, především v koloniích, jednu z hlavních příčin války. Fischerův poukaz na možnou souvislost dlouhodobého schodku německé obchodní bilance s potřebou nových hospodářských odbytišť nelze jistě brát na lehkou váhu (šlo tu ovšem o trhy, nikoliv pouze o kolonie ve vlastním slova smyslu, poněvadž kupř. ani USA, vykazující aktivní bilanci, žádné kolonie nevlastnila), ovšem hospodářská dynamika Německa či USA, států bez rozsáhlých kolonií, byla v předválečných letech vyšší než ve Velké Británii, největší koloniální mocnosti světa: v letech 1885–1913 rostla britská průmyslová výroba v průměru o 2,11 %, ale německá o 4,5 % a americká dokonce o 5,2 %. V roce 1860 produkovala Velká Británie 25 % světové průmyslové výroby, zatímco v roce 1913 méně než 10 % a Německo 15 %. Sotva tedy mohly být kolonie tím hlavním a nepostradatelným, co Německu, resp. Rakousko-Uhersku scházelo.¹³ Zatímco Velká Británie od osmdesátých let ve své průmyslové síle ztrácela, máme zde Německo a USA, dva státy, jež se v předvečer války ocitly na špičce světového

¹¹ Přetištěno dle: ŠEDIVÝ, I.: *Češi*, s. 17–18; citát Feldmarschall CONRAD, Franz: *Aus meiner Dienstzeit 1906–1918. I. Die Zeit der Annexionskrise 1906–1909*. Wien – Berlin – Leipzig – München 1921, s. 380.

¹² Přetištěno dle: ŠEDIVÝ, I.: *Češi*, s. 18; citáty FEST, Wilfried: *Peace or Partition. The Habsburg Monarchy and British Policy 1914–1918*. New York 1978, s. 11; WILLIAMSON, R. Samuel Jr.: *Austria-Hungary and the Origins of the First World War*. London 1992, s. 214.

¹³ Přetištěno dle: ŠEDIVÝ, I.: *Češi*, s. 18.

hospodářského vývoje. Je možné zvažovat, že zásadní rozdíly v jejich vnitřním společenském a státním uspořádání se promítaly i do jejich strategií odpovídajícího politického a mocenského zapojení do světového pořádku.

Hospodářské soutěžení velmocí probíhalo v mnoha případech napříč vojensko-politickými koalicemi. V německém vývozu stálo Rakousko-Uhersko v roce 1913 s 11,6 % na druhém místě za Velkou Británií, v německém dovozu zaujímal se 7,8 % dokonce čtvrté místo za USA, Ruskem a Velkou Británií. Německo bylo ovšem s 39 % dovozu a vývozu v roce 1912 zdaleka největším obchodním partnerem monarchie. Jednostranný tok zboží měl za následek vzrůstající finanční závislost na říši. Oblastí ostrého konkurenčního boje mezi Rakousko-Uherskem a Německem se v předválečném období stal Balkán. Zatímco rakousko-uherský export a import zde klesal nebo v nejlepším případě stagnoval, německý prožíval boom. Je tedy možné, že rozhodnutí Rakousko-Uherska prosadit své zájmy na Balkáně, zejména proti Srbsku, mocensky, bylo ovlivněno i těmito hospodářskými aspekty.

Na konci prvé dekády došlo ve většině velmocí k dramatickému nárůstu zbrojních výdajů. Od roku 1908 do roku 1913 to bylo v Rakousko-Uhersku o 14 %, ve Velké Británii o 30 %, v Rusku o 53 %, v Itálii o 61 %, v Německu o 69 % a ve Francii o 86 %. V roce 1908 činily absolutní výdaje Rakousko-Uherska na brannou moc 597,89 miliónů K, v roce 1909 759,62 mil. K, v roce 1910 681,92 mil. K, v roce 1911 657,83 mil. K a v roce 1912 780,89 mil. K. Zvýšené státní zakázky přinesly zbrojní konjunkturu. Také zbrojní průmysl a obchod nejednou vykazoval rysy, které neodpovídaly „logice“ mocenských bloků: Škodovka převzala spolu s francouzským Schneider-Creuzot zakázku na modernizaci ruských Putilovských závodů, ve Škodovce samotné byl účasten francouzský kapitál a jejím největším rivalem byl Kruppův zbrojařský koncern. Zbrojní přebytky byly především vyváženy do rozvojových států, bez ohledu na jejich politické klima.¹⁴

3. Únik z moderny

V dějinné perspektivě působí světová válka dojmem strašlivé katastrofy první velikosti. Bude ovšem spravedlivé uvážit, že nikdo ze současníků si její hrůzy nedokázal ani vzdáleně představit. Žádný ze států Velkou válku ve smyslu cílevědomé agrese, ke které došlo za druhé světové války, nepřipravoval. Velmoci i politici jí ovšem snad příliš bezstarostně vykročili vstříc. Jedni proto, že věřili své zdánlivé či skutečné síle, jiní z pocitu vlastní velmocenské slabosti. „Nepřejeme si a nelíbilo by se nám žít jako nemocný muž... raději rychlou smrt“, poznamenal si Josef Redlich myšlenku Alexandra hraběte Hoyose, šéfa kabinetu ministra zahraničí. Intelektuální i mocenské elity spojovaly s válkou svá očekávání. Nešlo jen o naději, že válka pročistí mezinárodně politické obzory; měla se stát katarzí, zavržením nízkých konzumních hodnot moderny, osvobozením z pout industriálního molocha, návratem k čistým ideálům. V krystalické podobě formulovali tyto pocity němečtí a německo-rakouští intelektuálové. Jindy střídmě uvažující Josef Redlich, intelektuál z hodonínské německo-židovské podnikatelské rodiny, vyprávěl 26. července na vídeňské Kärtnerstraße ministru Trnkovi, že „věří na válku a že když Němci a Slované jedni s druhými projdou křest ohněm, budou se také v míru lépe snášet.“ Rakousko-uher-

¹⁴ Přetištěno dle: I. ŠEDIVÝ, I.: *Češi*, s. 19.

ský generál jezdeckva Viktor svobodný pán Dankl, velitel rakousko-uherské 1. armády, si koncem července do svého deníku zapsal: „Zaplať Pánbůh, že je to velká válka!“ Čím větší bylo ovšem očekávání, tím krutější mělo být vystřízlivění.¹⁵

Závěrem

Chtěl jsem alespoň na několika příkladech ukázat, že v případě Velké války 1914–1918 neexistuje „jednoduché“ vysvětlení. V složitém, multikauzálním modelu je ovšem velmi problematické jednotlivá historická fakta uspořádat do jednotící struktury či určit jejich „váhu“. Svět se nevydal k válce „neodvratně“, strojovým krokem a ani jednoznačné demonizování Německa není, zdá se, přesným vyjádřením skutečnosti. Víme-li, co následovalo v dalších desetiletích 20. století, zůstává nadto otázkou, zda tradičně zdůrazňovaná kauzální souvislost první světové války jako důsledku globální civilizační krize neplatí spíše naopak: od Velké války ke globální krizi 20. století. Cesta Evropy ke světové válce byla plná iracionality a paradoxů a pouze celistvý syntetizující přístup může dát alespoň částečné odpovědi na základní otázku: jak je možné, že se něco tak strašlivého vůbec stalo.

RESUMÉ

EVROPA PŘED VELKOU VÁLKOU 1914–1918 A NA CESTĚ K NÍ

Studie je záznamem přednášky pronesené v roce 2010 před studenty historie na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Otázku, které faktory či procesy přispěly k vypuknutí Velké války 1914–1918, analyzuje autor ve třech problémových okruzích: v oblasti mezinárodních vztahů, v oblasti hospodářské a v rovině dobového kulturního klimatu v Evropě. Autor dokumentuje neudržitelnost modelu redukujícího „příčiny“ války na jeden či dva historické fakty. V multikauzálním modelu je ovšem velmi problematické jednotlivé historické fakty uspořádat do jednotící struktury či určit jejich „váhu“. Svět se nevydal k válce „neodvratně“, strojovým krokem a ani jednoznačné demonizování Německa není, zdá se, přesným vyjádřením skutečnosti. Cesta Evropy ke světové válce byla plná iracionality a paradoxů a pouze celistvý syntetizující přístup může dát alespoň částečné odpovědi na otázku, jak je možné, že svět prožil po několika desetiletích míru tak strašlivou konflagraci.

SUMMARY

THE EUROPE BEFORE THE GREAT WAR 1914–1918 AND ON ITS WAY TO IT

The text of this article was presented as a lecture to the students of history at the Philosophical Faculty of the Palacký University, Olomouc in 2010. The author analyses factors and processes leading to the break-out of the Great War 1914–1918 and doing so, he examines three main areas: international relations, economy, and the cultural situation

¹⁵ Přetištěno dle: ŠEDIVÝ, I.: *Češi*, s. 19. Citáty podle deníkového záznamu: REDLICH, Josef: *Schicksalsjahre Österreich 1908–1919. Das politische Tagebuch Josef Redlich. Band I. 1908–1914*. Bearb. von Fritz FELLNER. Graz – Köln 1953, s. 239; RAUCHENSTEINER, M.: *c. d.*, s. 120.

in Europe in general. He argues that the in historiography usual reduction of the “causes” of war to one or two historical facts is further impossible to maintain. In the multi-causal model, it is on the other hand difficult to find an unifying structure among all the historical facts and to appraise their real importance. The world was not heading toward the war with the inevitability of a machine and also the one-sided demonization of Germany is not the correct description of the reality. The Europe’s way toward the war is full of paradoxes and irrationality and only a multi-sided synthesising approach can provide an answer to the question how is it possible, that after a few decades of peace, there could have been such a terrible war conflagration.

Translated by ThDr. Petr Jan Vinš

prof. PhDr. Ivan Šedivý, CSc.
Filozofická fakulta
Univerzita Karlova
Náměstí Jana Palacha 2
116 38 Praha 1